Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych

dla

Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

Rok 1886. Wydano i rozesłano dnia 16. Października 1886. **Część XXIV.**

Nr. 81.

Instrukcya o cholerze,

ułożona na żądanie c. k. Ministerstwa spraw wewnętrznych przez najwyższą Radę zdrowia, aprobowana i dana do zastosowania się politycznym władzom krajowym reskryptem ministeryalnym z dnia 5. Sierpnia 1886, l. 14.067.

I. Uwagi przedwstępne.

1. Cholera jest chorobą przenośną, rozszerzającą się przez zarazek (jad choleryczny), który udziela się tak przez styczność z osobami jak i rzeczami.

Samoistnie zarazek ten w Europie się nie wytwarza, gdyż udowodniono, że wszystkie epidemie cholery, które dotychczas w Europie występowały, zostały zawleczone.

Jest również faktem bezsprzecznie sprawdzonym, że rozszerzanie się cholery z miejsca na miejsce nigdy prędzej nie następuje, jak dostanie się tamże zapomocą środków komunikacyjnych jest możebne i również nie ma żadnego doświadczenia, aby cholera powietrzem w dal przeniesioną została.

2. Wszelkie spostrzeżenia wskazują na to, że zarazek choleryczny wstępuje do ustroju ludzkiego, jeżeli nie wyłącznie, to przecież przeważnie zapomocą narządów trawienia i że w jelitach cienkich dalej się rozwija i rozmnaża.

Człowiek nawiedzony cholerą jest zatem przenośnikiem zarazku choroby, a gdy ten zarazek tkwi przeważnie w wypróżnieniach a szczególnie pochodzących z jelit chorych na cholerę i biegunkę choleryczną, przeto też zapomocą tych wypróżnień zarazek przewlekany bywa.

Ani w powietrzu wydechowem ani w wyziewach skórnych lub w pocie nie ma zarazku cholerycznego, napotyka się go jedynie w miejscach i na przedmiotach, zanieczyszczonych wypróżnieniami, w szczególności z jelit pochodzących.

Można zatem bez niebezpieczeństwa z chorymi na cholerę obcować, tychże pielęgnować, przestrzegając tylko, by unikać wszelkiego zanieczyszczenia się odchodami cholerycznemi, a w danym razie, by je zapomocą odrażających środków (desinfekcyą) nieszkodliwymi uczynić i ażeby przedmiotami lub rękami w ten sposób zanieczyszczonemi nie dotykać środków spożywczych, a tem bardziej ust.

Niebezpieczeństwo zatem bezpośredniego przeniesienia cholery z ludzi na ludzi jest mniejsze jak w wielu innych zakaźnych chorobach n. p. w szkarlatynie, odrze, dyfteryi, durze wysypkowym i innych, u których zarazek chorobowy zawarty jest w powietrzu wydechowem, w śluzie ust, nosa i krtani i w łuskach naskórka i t. d.

3. Jako najznakomitsze przenośniki zarazku cholerycznego w bliższej styczności należy uważać oprócz chorych na cholerę, bieliznę, suknie i inne przedmioty, których chorzy używali i które zanieczyszczone były wydzieliną z chorych pochodzącą, wychodki do których wylewają choleryczne wypróżnienia i któremi są zanieczyszczone, wodę strumyków, rzek i stawów, w których zanieczyszczone rzeczy cholerycznych prano, albo które mają nieczyste dopływy. Woda ze studzien znajdujących się bezpośrednio obok albo w pobliżu dołów kloacznych lub gnojowisk, mianowicie jeżeli zawiera dostateczną ilość istot pożywczych sprzyjających rozwojowi i rozmnażaniu zarazku cholerycznego.

4. Zarazek choleryczny rozmnaża i odradza się bowiem nietylko w ludzkim ustroju, lecz także w ziemi wilgotnej, zawierającej istoty gnilne, w wodzie zanieczyszczonej istotami organicznymi, na potrawach i na zanieczyszczonej wilgotnej bieliźnie.

W ten sposób daje się wytłumaczyć, że cholera rozszerza się nietylko przez bezpośrednie przeniesienie zarazku z człowieka na człowieka, lecz także zarazkiem, który w ziemi lub wodzie, lub gdzieindziej się odrodził i z tychże napowrót w ludzkie ciało się dostał. W tych warunkach szczególnie występuje cholera równocześnie u ludzi, znajdujących się w jednakowych stosunkach i tworzy ogniska epidemiczne.

5. Okres wylęgania się, t. j. okres czasu między zarażeniem a wystąpieniem pierwszych objawów chorobowych jest w cholerze ograniczony i rzadko przekracza 5 do 7 dni.

6. Szybkie rozmnożenie się wypadków cholery, jakoteż epidemiczne wystąpienie tejże, zawisło według doświadczenia, również w znacznej części od miejscowych i czasowych stosunków jakoteż od osobistego usposobienia.

Wielokrotne spostrzeżenia wskazują na to, że w wielu miejscach cho-

lera nie dochodzi do znaczniejszego epidemicznego rozszerzenia pomimo, iż została zawleczoną nie raz lecz wielokrotnie; gdy tymczasem inne miejscowości niezależnie od przypływu ludzi z upodobaniem przez nią nawiedzone bywają. W takich miejscowościach ma cholera swe ulubione siedziby, w których przy każdej epidemii każdym razem najpierw się pokazuje i najgwałtowniej grasuje. Przeważnie są to mieszkania nisko położone, wilgotne i organicznymi odpadkami przesiąknięte domy i drogi, które szczególnie sprzyjają wytwarzaniu się ognisk cholerycznych.

Ogólnie bywa przyjętem, że cholera nie rozszerza się w miejscowościach lub w częściach tychże, które leżą na twardej dla wody i organicznych odpadków nieprzepuszczalnej epoce lub na suchej piasczystej ziemi, która nie może zatrzymać wsiąkającą wodę i z nią wprowadzone organiczne istoty; gdy przeciwnie przeważnie ziemia napływowa sprzyja epidemicznemu rozwinięciu się cholery.

Na epidemiczne wystąpienie zarazy wpływają jednakże nietylko same geologiczne własności ziemi, lecz także stan jej fizykalny, stopień wilgoci i ciepłoty, zawartość powietrza, a może i różnorodne przekształcenie istot, które do niej się dostały i rozwojowi zarazka cholerycznego sprzyjają lub temuż przeszkadzają.

Zarazek choleryczny może się przeto pod pewnymi warunkami rozwinąć także na gruncie, który według stopnia zwietrzenia i innych właściwości powierzchownych warstw ziemi, uważany bywa za odporny (immun); ziemia zarazek zawierająca może zaś utracić własności sprzyjające rozwojowi cholery, jeżeli zapomocą drenów; należytą kanalizacyę i wywożenia odprowadzi się z niej materyał odżywiajający, pochodzący z kloacznych dołów. W miejscowościach, leżących na gruncie zaraźliwym, nie rozwija się cholera także wówczas, jeżeli w zamian wody studziennej, branej z tejże ziemi, dostarczy się mieszkańcom czystej wody do użytku domowego.

7. Cholera ma z innemi epidemicznie występującymi chorobami także tę wspólną własność, że czasami tak w swem wystąpieniu i rozprzestrzenianiu się okazuje różnice co do nasilenia i rozszerzania się, zkąd należy wnioskować, iż oprócz istniejących miejscowych stosunków, działają także wpływy atmosferyczne, które wzmagają zaraźliwość zarazka chorobowego.

8. Wrażliwości do zachorowania (indywidualnej dyspozycyi) sprzyja wszystko, co zdrowie i w ogóle odporność przeciw niekorzystnym wpływom osłabia; złe powietrze, złe albo niedostateczne pożywienie, niestosowne ubranie, zaniedbanie oczyszczenia ciała, nieregularny sposob życia, nieumiarkowane i rozwiezłe życie.

Szczegółowe usposobienie (predyspozycya) do zachorowania na cholerę wywołane bywa biegunką, towarzyszącą upośledzonemu trawieniu.

II. Środki zapobiegawcze cholerze.

9. Z poprzednich uwag wynikają zasady kierujące, wedle których należy przy zwalczaniu cholery postępować, oraz zarządzenia, które zaprowadzać należy, ażeby z jednej strony o ile można przeszkodzić zawleczeniu zarazka cholerycznego i rozszerzeniu tegoż przez ruch osobowy, a z drugiej strony odebrać już zawleczonemu zarazkowi sprzyjające warunki do rozwoju i ubezwładnić go. Trzeba już na tem miejscu podnieść, że korzystny wynik wszystkich zapobiegawczych środków zależy przeważnie od chętnego i rozumnego współdziałania ludności, której przeto przedstawić trzeba, że każdy człowiek o siebie i o swoich najlepiej dba, jeżeli wspomaga dobro ogółu przez poparcie władz i lekarzy w ich usiłowaniu ochrony od zarazy i ściśle wykonuje zarządzone środki także w własnym domu.

A. **Zarządzenia przeciw zawleczeniu cholery lądem przez granice państwa.**

10. Zamknięcie i kontumacyjne zarządzenia granicy lądowej okazały się — kiedykolwiek i gdziekolwiek próbowane — bezskutecznymi.

Już międzynarodowa konferencya sanitarna w r. 1866 w Konstantynopolu orzekła, że kordony sanitarne, użyte pośród gęstego i licznego zaludnienia, niepewny a nawet szkodliwy wynik dają, a międzynarodowa konferencya sanitarna w r. 1874 w Wiedniu i w r. 1885 w Rzymie uznały kwarantany lądowe i kordony sanitarne wprost jako nieużyteczne środki zamknięcia.

Zarządzeń ochronnych tak daleko sięgających, nie godzi się jeszcze i z tej przyczyny ustanawiać na granicy państwa lub naokoło okolic kraju cholerą zapowietrzonych, ponieważ ograniczenia w obrocie tak daleko sięgające, szkodzą w najdotkliwszy sposób gospodarczym i zarobkowym stosunkom wielkiego okręgu ludności i wywołują bezrobocie, w skutek tego nędzę i upadek warunków bytu u tych warstw ludności, których odporność przeciw chorobom i tak jest małą, właśnie w tym czasie, gdy zdrowie ludności tak silnie jest zagrożone.

11. Dozwolone środki ochronne, których przeciw zawleczeniu cholery użyć należy, nie dadzą się zresztą przepisać wedle modły ogólnie zastosować się dającej na sposób recepty, ponieważ zarządzenia mające być skuteczne, muszą się zastosować do właściwości, istniejących pod względem epidemiologicznym w różnych miejscowościach i okolicach, przeciw którym są skierowane, przyczem trzeba wziąć pod rozwagę także stosunki zdrowotne, urządzenia i zarządzenia, które w tych miejscowościach i krajach istnieją, przeciw którym środki ochronne są potrzebne i tych miejscowości i krajów, które obronione być mają.

12. Środki ochronne mające być zarządzone, aby przeszkodzić zawleczeniu cholery z zagranicy, polegają w nadzorze ruchu kolejowego na stacyach pogranicznych (wchodowych), dróg, żeglugi rzecznej, a względnie w nadzorze, a nawet zamknięciu przejść i przesmyków w okolicach górskich.

Chociaż przy teraźniejszych bardzo skomplikowanych stosunkach ruchu, zupełny nadzór prawie osiągnąć się nie da i zarządzić się mające środki bezwzględnego skutku nie zapewniają, mylną byłoby przecież rzeczą z tego powodu wszelkich zarządzeń na granicach państwa zaniechać i ufać w to, że zarządzonymi środkami we wnętrzu kraju można osiągnąć dostateczną ochronę przeciw rozwojowi i rozszerzeniu się dalszemu cholery. Chociaż się nie uda usunąć wszystkich przyczyn, które mogą zawleczenie zarazy spowodować, to przecież osiągnie się stanowczy skutek, jeżeli najczęstsze i najważniejsze powody zawleczeniu zarazka już na granicy państwa odwrócone zostaną.

13. W tym celu należy na stacyach kolejowych, położonych na granicy państw ościennych, z których zawleczenie choroby grozi, ustanowić lekarzy, którzyby mieli zadanie podróżnych i ich rzeczy poddawać sanitarnej rewizyi i odbierać raporta od towarzyszącej pociągowi służby kolejowej, o ich spostrzeżeniach co do zdrowia podróżnych.

Osoby, chore na cholerę lub o takową podejrzane, mają być wykluczone od dalszej podróży. Osoby, które w czasie podróży się rozchorowały, mają być na podstawie orzeczenia lekarza oddane pieczy gminy najbliżej położonej, która ma być telegraficznie uwiadomiona o przybyciu takiego chorego.

Dalsze przewiezienie takiego chorego aż do odleglejszej stacyi (wysiadania) tylko w takim wypadku może być dozwolone, jeżeli lekarz ze względu na stan chorego uzna je za możebne i jeżeli również jest rękojmia, że przewiezienie chorego przy zachowaniu wszelkich potrzebnych do tego ostrożności nastąpić może i jeżeli nie będą narażone sprawy zdrowotne na dalsze niebezpieczeństwa. W czasie podróży ma być taki chory odosobniony, a współpodróżnym i znajdującym się w tym samym przedziale (coupé) wozu, należy inne miejsca wskazać.

Dotyczący wagon ma być wykluczony od obrotu, odrażony według przepisu, wyczyszczony i przez kilka dni należycie przewietrzony, zanim napowrót do użytku wzięty będzie.

14. Rewizya zdrowotna rzeczy ma być przy oclenia w tym kierunku przedsiębrana, aby w wypadku znalezienia bielizny, sukni lub innych przedmiotów, któreby być mogły, sądząc ze sposobu zawalania przenośnikami zarazku, poddać takowe odrażeniu i oczyszczeniu, a w razie gdyby były bez wartości, spaleniu.

15. Według tych samych zasad, ma być nadzorowanym ruch osób na granicy państwowej, na okrętach płynących na jeziorach i rzekach.

16. Jeżeli cholera pojawi się w ościennem państwie w miejscach położonych bliżej granicy, to mają być strzeżone gościńce i drogi, na których ruch się odbywa, a polityczna władza powiatowa ma uczynić wniosek co do zaprowadzenia odpowiednich środków ochronnych, stosownie co do właściwości stosunków miejscowych.

17. Ponieważ nie każdy wypadek chorobowy wzbudzający podejrzenie cholery może być poznanym już przy lekarskiej rewizyi na granicy, przeto należy szczególną uwagę zwracać na stan zdrowia osób, pochodzących z okolic dotkniętych cholerą także w każdoczasowym ich miejscu pobytu.

Należy zatem zobowiązać właścicieli hoteli i zajazdów, a w ogóle osoby, które przejezdnych obcych na mieszkanie przyjmują, ażeby o przyjeździe takich obcych, o ich stanie zdrowia miejscowej władzy policyjnej donosili, a w razie pojawienia się podejrzanych objawów chorobowych, niezwłocznie władzę o tem uwiadamiali. Władza ta ma się starać, aby domy zajezdne podlegały szczególnemu zdrowotnemu nadzorowi, aby w razie zachorowania zapewniono choremu potrzebne umieszczenie, leczenie i pielęgnowanie, oraz w ogóle, aby wszystko zarządzono, co do zniszczenia zarazka i do przeszkodzenia jego dalszemu zawleczeniu według okoliczności jest potrzebnem.

B. Zarządzenia celem przeszkodzenia dalszego rozszerzania się cholery w krajach reprezentowanych w Radzie państwa.

18. Środki zapobiegawcze, których użyć należy przeciw wybuchowi i rozszerzeniu się cholery w kraju, należą po większej części nie tylko do policyi pomorowej, lecz tworzą także najważniejsze zadanie publicznej pieczy o zdrowie, której wymogom należy zadosyć uczynić już w zwykłej porze, nawet wówczas, gdy się żadnej epidemii nie spodziewamy, które wymogi atoli mają być tem energiczniej i dokładniej wykonane, im większe niebezpieczeństwo zagraża. Wszystko na tem polega: by początkowi się oprzeć i zapobiedz, by zarazek choleryczny nie znalazł sprzyjającego gruntu pożywczego, na którymby mógł bujnie rozwijać się i rozmnażać

19. Należy zatem z całym naciskiem w tym kierunku działać, ażeby już przed wybuchem zarazy oczyszczono ziemię, domy, zlewy i t. p., ażeby przezto w razie pojawienia się pierwszych wypadków cholery, które zawsze są zawleczone, odciągnąć zarazkowi cholerycznemu sprzyjające warunki do epidemicznego rozszerzenia się.

20. Z tych to powodów należy nalegać, aby oczyszczono drogi, place i zabudowania ze zgniłych i do gnicia zdolnych istot, aby w stosowny sposób usuwano odpadki gospodarcze i zakładów przemysłowych, a w szczególności odpadki z rzeźni. Jeżeli nie można wody z pomyj i spłuczyn należycie odprowadzić, to należy urządzić obfite spłukanie wodą w oczyszczonych

kanałach odpływowych. Zakładanie dołów do wsiąkania pomyj obok mieszkań albo w pobliżu tychże, należy najsurowiej zabronić.

21. Dopóki cholera jeszcze nie wybuchła, mają być doły kloaczne częściej wypróżniane, przyczem należy starać się o to, ażeby błędnie założone albo jako przepuszczające uznane, należycie odnowiono. Po wybuchu epidemii należy wyprzątanie dołów zarządzić tylko w razie niezbędnej potrzeby, zapobiegając jednakże przelewaniu się treści. Jeżeli wyprzątanie musi być dokonane, to należy wpierw odrażoną (desinfekcyonowaną) treść dołów wywieźć na pola w znaczniejsze oddalenie od domów mieszkalnych, a osobliwie od studni, rezerwoarów wodnych i wodociągów i tam zakopać. Pod żadnym warunkiem nie można dozwolić, aby kał wyrzucano do strumieni, stawów, lub na gnojowiska. Wychodki dostępne dla ogółu, w których zachodzi obawa, że są używane przez chorych na cholerę lub na biegunkę choleryczną, mają być regularnie odrażane.

22. Szczególne staranie należy zwrócić na dostarczenie czystej wody do picia i do używania. W miejscowościach nawiedzonych cholerą w których są wodociągi, nie należy używać wody czerpanej ze studzień. W każdym zaś razie należy niezwłocznie zamknąć studnie, znajdujące się w sąsiedztwie wychodków lub dołów kloacznych jakoteż i w domach, gdzie są wypadki choleryczne. W otoczeniu miejsca, skąd się wodę bierze, należy w czasie panowania cholery zakazać wszelkiego zanieczyszczenia, mianowicie odpadkami domowego gospodarstwa, a poszczególniej prania bielizny i mycia sprzętów domowych.

Jeżeli brak wody w jakiej miejscowości zmusza do używania wody studziennej podejrzanej jakości, to należy ją używać dopiero po przegotowaniu i oziębieniu.

23. Również zachodzi potrzeba nadzorowania, czyszczenia i utrzymania w czystości domów i podwórzy, mieszkań i zakładów przemysłowych. Nawóz i gnojowiska mają być w ten sposób utrzymywane, ażeby nie zanieczyszczały ziemi, a w szczególności studni.

24. Ścisłej kontroli wymagają stosunki zdrowotne w zajazdach, gospodach i mieszkaniach uboższych warstw ludności. Największą uwagę trzeba zwracać na te domy i dzielnice, które w czasie poprzednich epidemij cholerycznych najsilniej i najczęściej były nawiedzone cholerą.

Jeżeliby użycie jakiego mieszkania połączone było z rzeczywistem niebezpieczeństwem dla zdrowia i gdyby wad tych nie można usunąć, takie mieszkanie ma być zamkniętem, a lokatorowie odpowiednio rozmieszczeni. O ile to na mocy zarządzeń policyjnych stać się może, nie należy dozwalać przepełnienia mieszkań.

25. Jak najostrzej należy wykonywać sanitarno-policyjny nadzór nad środkami spożywczemi, zważając przytem nietylko na jakość towaru ale

także i na to, by w lokalach sprzedaży, najstaranniejszą utrzymanc czystość; nadto należy usuwać bezpośrednią komunikacyę lokalów sprzedaży z ubikacyami mieszkalnemi i zabronić utrzymywanie zapasów wiktuałów w mieszkaniach. Jeżeli zdarzył się przypadek zachorowania na cholerę, to należy nalegać, aby sprzedający z chorym w żadnej zupełnie styczności nie był, w razie zaś, gdyby tego nie można przeprowadzić, należy lokal sprzedaży zamknąć.

Wystawę wiktuałów przed drzwiami wchodowemi i w oknach lokalu sprzedaży można dozwolić tylko wówczas, jeżeli artykuły spożywcze przez szczelne zamknięcie szklanne są ochronione od kurzu i zanieczyszczenia.

26. W czasie cholerycznym unikać należy wszelkiego tłumnego nagromadzania się ludzi, a te lokale, w których szczególnie zgromadza się ludność, mają podlegać szczególnemu sanitarno-policyjnemu nadzorowi.

Względem wielkich zakładów obrotowych, kolei żelaznych i stacyj parowców w wewnętrznym ruchu, potrzebne zarządzenia zdrowotno-policyjne mają być osobno wydane.

27. Co do nadzoru stanu zdrowia osób, przybywających z okolic cholerą nawiedzonych albo bezpośrednio przez nią zagrożonych, należy te same rozporządzenia zastosować, które powyżej przeciw podróżnym z zagranicy w podobnych stosunkach podano.

28. Jak tylko niebezpieczeństwo zawleczenia cholery do jednego z królestw i krajów w Radzie państwa reprezentowawych groźniejszem się okaże, polityczna władza krajowa ogłosi to zapomocą obwieszczenia w dzienniku ustaw krajowych i w urzędowej gazecie krajowej i zapomocą tego obwieszczenia uwiadomi również zwierzchności gminne o tych środkach, które wedle istniejących praw i rozporządzeń a wszczególności wedle postanowień zawartych w tej instrukcyi, zwierzchność gminna obowiązaną jest bezwłocznie wykonać. W szczególności mają być gminy zobowiązane, aby jeżeli to możebne we wszystkich, a w każdym razie w więcej zaludnionych nieczystych domach, w hotelach zajezdnych, gospodach, przytuliskach i t. d. dokładną sanitarną inspekcyę zaprowadziły, by na niezwłoczne usunięcie znalezionych usterek nalegały i w terminie nieprzekraczającym dni 14 odbyły powtórną inspekcyę dla zapewnienia się, że usterki usunięto.

29. Oprócz tego jest rzeczą nader ważną, aby już w czasie zbliżania się epidemii postarano się o odosobnione lokale dla takich chorych, którzy w swych mieszkaniach należytej pieczy nie znajdą albo którzy ze względu na innych współmieszkańców wśród nich nie mogą być zostawieni, również należy się postarać o pomieszczenie dla zdrowych, na wypadek niezbędnych przeprowadzeń, które przy zupełnem zachowaniu względów humanitarnych przedsiębrać należy; w końcu należy postarać się o potrzebne urządzenie tych lokalności.

Przy wyborze takich lokalów należy na to uważać, ażeby miały o ile możności, wolne, zdrowe położenie, by były oddalone od większego ruchu, lecz także by ze względu na transportowanie chorych nie były zanadto oddalone. Wszyscy mieszkańcy mają się z tych lokalów usunąć. W szpitalu cholerycznym lub w bezpośrednim pobliżu tegoż muszą znajdować się potrzebne urządzenia i sprzęty do odrażania (desinfekcyi) chorych (wanny kąpielowe) sukni i rzeczy jakoteż bielizny i wypróżnień. Wynoszenie wypróżnień nie desinfekcyonowanych do wychodków, zostających w połączeniu z mieszkalnemi domami, których zatem wychodków także zdrowi używają, ma być wzbronione.

30. Należy się niezwłocznie postarać o dostateczny zapas środków odrażających, a w większych miastach o urządzenie publicznych zakładów do odrażenia.

Pożądaną jest rzeczą, aby ubogim udzielać środków do odrażania wraz z stosownem pouczeniem o sposobie używaniu tych że wedle potrzeby bezpłatnie.

31. Celem oględnego przeprowadzenia wszystkich powyższych i innych dalej idących miejscowych koniecznych zarządzeń, potrzeba w każdej gminie komisyę sanitarną utworzyć, wybierając do tego szczególnie uzdolnionych mieszkańców, oraz miejscowych a rozporządzalnych lekarzy i techników. Komisya ta, której przewodniczącym jest przełożony gminy lub jego zastępca, jest umocowaną do nadzoru, zarządzenia i przeprowadzenia potrzebnych środków zaradczych.

W większych miastach należy podzielić komisyę na sekcye, którym wykonanie pewnego rodzaju zarządzić się mających środków ostrożności poruczyć należy.

Polityczne władze mają przestrzegać dokładnego wykonywania wszelkich z powodu epidemii wydanych przepisów, a osobliwie najdokładniej dozorować sanitarno-policyjną działalność gmin i oto się starać, aby środki uznane za niezbędne przez komisye sanitarne, o ile nie sprzeciwiają się istniejącym ustawom i niniejszej instrukcyi, w gminie należycie były uwzględnione. Osobliwie są rządowi lekarze powiatowi obowiązani gminy dozorować i z całą ścisłością kontrolować wykonanie zarządzonych środków a w razie znalezionych usterek albo zaraz ich usunięcie zarządzić albo zwłaszcza w wypadkach ociągania się (renitencyi) o tem donieść Starostwu powiatowemu.

C. Środki w razie wybuchu cholery.

32. Skoro w miejscowości pierwszy przypadek cholery się pojawi, albo już wygasła epidemia na nowo wybuchnie, ma przełożony gminy o tem

donieść Starostwu powiatowemu telegraficznie, albo jeżeli to nie jest możebne w najkrótszej drodze.

Równocześnie ma przełożony gminy niezwłocznie zwołać sanitarną komisyę i co potrzeba celem odosobnienia chorych i t. d. zarządzić. Gminy z własnym statutem uczynią temu obowiązkowi donoszenia zadość, składając relacyę politycznej władzy krajowej.

Lekarz powiatowy ma zaraz po nadejściu doniesienia udać się na miejsce celem sprawdzenia choroby i jeżeli wybuch cholery stwierdzonym zostanie, to obowiązkiem jego jest niezwłocznie udzielić potrzebnych wskazówek, celem zwalczenia zarazy.

33. Jest rzeczą najważniejszą, najpierwsze wypadki cholery dokładnie rozpoznać, ponieważ przez niewłaściwe rozpoznanie z jednej strony najlepszy czas bywa stracony do zaprowadzenie potrzebnych środków, z drugiej zaś strony gdyby nie był rzeczywisty wypadek cholery, można przez należyte rozpoznanie uniknąć całkiem nieusprawiedliwionego zaniepokojenia ludności i bezpotrzebnego zaprowadzania zarządzeń. Należy zatem przynajmniej z początkiem epidemii przy każdym podejrzanym o cholerę wypadku śmierci wykonać sanitarno-policyjną obdukcyę zwłok, a jeżeli objawy sekcyjne nie wykluczą w sposób zupełnie niewątpliwy istnienie cholery, to należy także zarządzić bakteryologiczne badanie treści jelit cienkich.

Polityczne władze krajowe mają zatem potrzebne zarządzenia poczynić, ażeby drobnowidowe badanie wykonywane było przez znawców zupełnie w tym kierunku biegłych.

34. Skoro w jakiej miejscowości wypadek cholery sprawdzono, obowiązany jest każdy właściciel domu lub wynajmujący mieszkanie natychmiast uwiadomić zwierzchność gminną o każdym wypadku cholery między domownikami.

Ten obowiązek donoszenia cięży także na ordynującym lekarzu. Zwierzchność gminna ma miejscową ludność o tym obowiązku w sposób w miejscu używany uwiadomić, a o tem uwiadomieniu pisemne urzędowe poświadczenie przesłać politycznej władzy powiatowej.

Scisłe wykonywanie obowiązku donoszenia musi być z wszelkim naciskiem wymagane, gdyż wszelka policya pomorowa staje się iluzoryczną bez obowiązku donoszenia, które nietylko nakazane lecz w rzeczywistości wykonywane być musi. Nie może być cierpianem, by dla drobnostkowych przyczyn narażać cały kraj na niebezpieczeństwo i jest rzeczą błędną dozwolić by nieszczęście się wzmogło, zanim się je przyzna i zwalczy.

Na podstawie zebranych doniesień o wypadkach cholery, należy wedle załączonego wzoru ./· ułożyć zestawienia i przesyłać je w terminach oznaczyć się mających Starostwu powiatowemu, celem przedkładania sprawozdań władzy krajowej.

35. Chorych na cholerę należy w ich mieszkaniu odosobnić; jeżeli zaś niekorzystne domowe stosunki odosobnienia nie dozwalają, należy nalegać na przewiezienie chorego do szpitala cholerycznego. Jeżeli zaś zachodzą takie stosunki, że ze względów zdrowotnych byłoby korzystniej gdyby chory w własnem mieszkaniu pozostał, wówczas należy zdrowych z domu wydalić.

36. Wozów służących do publicznego obrotu nie wolno używać do transportu chorych; gdyby pomimo tego takie wozy użyto, należy je desinfekcyonować.

37. Osoby, które z cholerycznymi, ich rzeczami albo z ciałami zmarłych na cholerę się stykały i wypróżnieniami tychże zanieczyszcić się mogły, mają się poddać starannemu oczyszczeniu, zanim z ludźmi wejdą w styczność a osobliwie przed każdem jedzeniem, mają swe ręce rozczynem karbolu odrazić.

38. Środków spożywczych nie wolno umieszczać w lokalach, w których znajdują się chorzy choleryczni; również nie powinni zdrowi w takich lokalach jeść i pić.

O tem należy pouczyć nie tylko rodzinę chorego, lecz także tegoż posługaczy i inne osoby, które z chorym są w styczności jako to: służbę i t. d.

39. Szczególną uwagę zwracać należy na odrażenie desinfekcyę i czyszczenie sukien, bielizny i pościeli chorych i zmarłych. Przed odbytem odrażeniem nie wolno tych przedmiotów jak w ogóle wszystkich innych, które wypróżnieniami zanieczyszczono, z izb dla chorych wynosić, czego tem surowiej trzeba przestrzegać, gdyż najczęściej zaraza przewleczoną bywa przez wynoszenie takich przedmiotów do innych miejscowości. Przedewszystkiem należy pouczyć praczki, aby bieliznę od cholerycznych jako też i od obcych w czasie cholerycznym nigdy inaczej jak tylko w odrażonym stanie do prania przyjmowały i należy je szczególnie zobowiązać, aby taką bieliznę przenosiły w naczyniach li tylko na ten cel przeznaczonych, i ją osobno od innej bielizny prały.

Pralnie należy w tym względzie policyjnie dozorować.

40. Przesyłka używanego ubrania, bielizny, pościeli i innych ruchomości chorych albo zmarłych na cholerę w nieoczyszczonym i nieodrażonym stanie z miejsca cholerycznego jest zakazaną. Należy zwrócić uwagę odbiorców takich przedmiotów, aby je nie używali, zanim się na pewne nie przekonają o wykonanem odczyszczeniu i odrażeniu, albo dopóki te przedmioty dla większej pewności odrazić nie każą. Zbieranie i transport szmat, znoszonego ubrania i t. p. w okolicach cholerą nawiedzonych, ma być na czas trwania epidemii zakazanem.

41. Mieszkania, w których choleryczni przebywali, mają być zaraz po wydaleniu chorych najstaranniej odczyszczone i przewietrzone a w miarę

potrzeby także odrażone, na każdy zaś sposób przed sprowadzeniem się zdrowych.

42. W czasie panowania cholery w jakiej miejscowości nie wolno w tejże i w okolicy nic takiego przedsiębrać, coby większy napływ ludzi do tego miejsca za sobą pociągało. Uroczystości, procesye, odpusty, zgromadzenia ludowe, jarmarki i t. d. odprawiać, pociągi spacerowe urządzać, jest zakazane.

43. Wedle okoliczności należy zamknąć szkoły w miejscach, gdzie cholera panuje. Do szkół w miejscowościach cholerą nawiedzonych, nie wolno uczęszczać dzieciom pozamiejscowym, również należy niedopuścić dzieci z miejsca cholerycznego do szkoły, znajdującej się w miejscu jeszcze wolnym od choroby.

44. Zwłoki zmarłych na cholerę mają być jak najprędzej z domostwa wyniesione, a mianowicie wtedy, gdy niema odpowiedniego miejsca do ich umieszczenia. Wystawianie zwłok cholerycznych na widok publiczny jest zakazane, jak również przystęp tak zwanych żałobników do mieszkania zmarłego; pogrzeb ma być o ile się da przyspieszonym, a orszak pogrzebowy według możności ograniczonym.

W miejscowościach, gdzie niema trupiarni, mają być tymczasowe na cmentarzach urządzone. Dla miejscowości, które nie mają własnego cmentarza, albo do których zwykłego cmentarza można się dostać li tylko przez inne miejscowości lub przez zbyt uczęszczane drogi, musi być cmentarz choleryczny wybrany i założony.

Przewożenie ciał zmarłych na cholerę do oddalonych miejsc, jest na czas trwania epidemii i po jej wygaśnięciu zabronione.

45. Komisye sanitarne mają także w czasie panowania epidemii być czynnymi. Szczególniejsze staranie trzeba mieć o ubogich i w tym względzie korzystać z prywatnej dobroczynności, aby dietetyczna i lekarska pomoc, tak przy epidemiach potrzebna, a przechodząca granicę zwyczajnej opieki na ubogiemi, mogła być udzieloną osobom, znajdującym się w nędzy, bez konieczności odnoszenia się do gminy, w celu niesienia pomocy ubogim.

D. Osobiste środki ochronne.

46. Dla koniecznego uzupełnienia ogólnych zarządzeń przeciw cholerze przeprowadzić się mających, należy w końcu wydać pouczenie, dla wszystkich warstw ludności zrozumiałe i odpowiedne. Przypuścić należy, iż przy należytem zrozumieniu zarządzeń władz, ludność również będzie odpowiednio współdziałać. Bardzo wiele z tych zarządzeń, które mają na celu ochronę osób pojedynczych, przebrzmiałyby nieuwzględnione, gdyby wyraźnie na nie uwagi nie zwracano.

Nie powinno się atoli za daleko posuwać z zapobiegawczemi środkami ochronnemi i nie należy wydawać zarządzeń, które wywołują po większej

części przeszkody ruchu i które w stosunkach zarobkowych i gospodarczych sprowadzają trudności, nie zostające w żadnym stosunku do zamierzonego celu i które dla ubogich warstw ludności podnoszą cenę najniezbędniejszych artykułów do życia, albo też nabycie ich czynią niemożliwem, nie należy zaś wydawać takich zarządzeń, szczególnie wówczas, gdy przy użyciu środków łatwo dających się wykonać, ten sam cel może być osiągnięty.

Pouczenie dla ludu powinno zatem zawierać wskazówki o roztropnem sposobie życia, osobliwie ze względu na spożywanie zepsutych potraw, napojów, na wybór i obchodzenie się z najczęściej używanymi najzwyklejszymi środkami spożywczymi, o unikaniu wszelkiego niepotrzebnego stykania się z chorymi cholerycznymi i z miejscowościami nawiedzonymi cholerą, o zachowaniu się przy pielęgnowaniu chorych cholerycznych, o czystem utrzymywaniu i odrażaniu rąk, o obchodzeniu się z zanieczyszczonymi sukniami i bielizną, o niebezpieczeństwie powstającem w czasach cholerycznych z przesyłki i prania rzeczy ludzi chorych na cholerę, w końcu o innych rzeczach, które muszą być pozostawione trosce pojedynczych ludzi, lub przy których władza sanitarna potrzebuje poparcia publiczności.

W szczególności musi to pouczenie także zawierać przestrogę, żeby środków pożywienia, których pochodzenia się nie zna, albo które nawet z domów nawiedzonych cholerą pochodzą, nie spożywać inaczej, jak tylko gotowane, żeby pić tylko gotowane mleko, z powodu tak często zdarzającego się dolewania podejrzanej wody studziennej, żeby jarzyn wyhodowanych w inspektach w czasie trwania epidemii cholery, w surowym stanie nie spożywać.

Dotyczy to również używania wody nie tylko do picia lecz także do użytku domowego, która wydzielinami chorych cholerycznych, mogła być zanieczyszczona.

Nikt nie powinien do domów cholerycznych, do cudzych albo dla ogółu przystępnych wychodków, bez potrzeby i ostrożności wstępować.

Gdy zaburzenia w trawieniu i skłonność do biegunki zwiększają osobiste usposobienie do zachorowania na cholerę, to winien każdy, tym słabościom ulegający, zawczasu lekarskiej porady szukać, żądając dla siebie prawideł zachowania się odpowiednio do swego stanu zdrowia.

Niekorzystną rzeczą jest, że większa część ludzi podobnych przepisów nie przestrzega, nie rozumie lub sobie wyobraża, że je lepiej rozumie, że je konsekwentnie nie przeprowadza lub nie jest w możności je przeprowadzić. Przemysłowiec, robotnik, który podróżować lub zdala od ojczyzny pracować musi, nie może sobie stworzyć zdrowotnych stosunków, musi w gospodach mieszkać, musi jeść co i jak mu podadzą, nie może wody do picia badać i gotować. Opierając się na wielostronnem spostrzeżeniu, że w kwasie soku żołądkowego jakoteż w rozczynach kwasu solnego (1.2000),

zarazek choleryczny ginie, zaleca się dla osób, żyjących w takich stosunkach, zażywać bezpośrednio po każdem jedzeniu i piciu 8 do 10 kropli kwasu solnego rozcieńczonego w wodzie, aż do stępienia mocniej kwaśnego smaku, i odtąd co godzinę dalszą dawkę kwasu solnego aż do ukończenia trawienia (4 do 6 godzin) przyjmować. W każdym razie winien każdy używający tego środka, zażądać od lekarza dokładnej wskazówki.

Zadaniem władzy krajowej będzie powyższe wskazówki w odpowiedniem przedstawieniu i formie rozszerzyć, osobliwie w tych warstwach ludności, w których wskazówki o zachowaniu się w czasie cholery, sprzyjające pole znajdują.

III. Przepisy o odrażaniu (desinfekcyi).

47. Przy odrażaniu, wydzielinami cholerycznymi zanieczyszczonych, albo o zanieczyszczenie podejrzanych przedmiotów, należy w następujący sposób postępować:

Wypróżnienia chorych i podejrzanych o cholerę, o ile one dadzą się ująć, mają być z pięcioprocentowem rozczynem karbolu zmięszane i to w takiej ilości, aby ten rozczyn przynajmniej piątą część wypróżnienia stanowił. Najpewniej jest rozczyn karbolu wylać do nocnika lub na miednicę, użytą do zebrania wypróżnień, aby wydzieliny odrazu do rozczynu karbolu dostawały się.

Mniej więcej pięcioprocentowy rozczyn karbolowy uzyskuje się, mięszając jedną miarę płynnego kwasu karbolowego czystego, z 18 miarami wody.

48. Do odrażania wychodków i nocników, można używać także surowego kwasu karbolowego, lecz tego potrzeba najmniej 2 części na 18 części wody.

49. Z wielu stron zalecane używanie sublimatu jest pomimo bardzo energicznego działania tegoż środka na kultury bakteryj z tego powodu mniej pewne, ponieważ sublimat przy zetknięciu się z wielką ilością ciał organicznych a w szczególności ciał białkowatych, tworzy stałe połączenia, które niemają żadnych lub tylko mało odrażających własności, z drugiej strony wlany do naczyń, mających metalowe części składowe, rozkłada się i przestaje być skutecznym; nareszcie, że w wysokim stopniu trujące własności sublimatu, nie dozwalają pozostawiać go w rękach niedoświadczonych

50. W izbach, gdzie chorzy się znajdują, ma być kubeł przygotowany z pięcioprocentowym rozczynem karbolu, do którego bieliznę i pościel zanieczyszczone wypróżnieniami zaraz należy wkładać i celem zupełnego odrażenia najmniej przez 12 godzin pozostawić. Rozczynu karbolowego na-

leży tyle dolewać, aby bielizna była zupełnie w nim zamoczona. Dopiero po upływie 12 godzin, może być bielizna do pralni do wyczyszczenia oddaną.

51. Suknie, jakoteż pościel, łóżka i inne rzeczy, z któremi w ten sposób obchodzić się nie można, mają być poddane działaniu gorącej pary wodnej.

Większym miejscowościom należy zalecić nabycie do tego celu urządzonych przenośnych aparatów, tak, ażeby odrażanie w podwórzu domu cholerycznego odbywać się mogło, ażeby przeto było zbytecznem, przenoszenia przedmiotów przeznaczonych do odrażania do lokalu desinfekcyjnego.

Gdzie takich aparatów niema, należy używać zamkniętej skrzyni, w którejby przedmioty pozawieszać, albo na kracie ustawić można. Dno ma być zaopatrzone rurą, przez którą para z kotła parowego się wprowadza. Górną część skrzyni należy zaopatrzyć w szczelnie zamykającą się nakrywkę, z rurą do wypuszczania pary. Rura ta nie może być grubszą jak rura wprowadzająca parę.

Jak długo przedmioty mają być na działanie prądu pary wystawione, zależy od łatwiejszego lub trudniejszego przenikania pary przez te przedmioty Suknie muszą być najmniej przez godzinę, gęściejsze przedmioty, poduszki, materace najmniej przez 2 do 3 godzin działaniu pary poddane. Po wyjęciu z skrzyni parowej, należy te przedmioty przewietrzyć i po wysuszeniu wydać.

Gdzie nie ma kotła parowego do rozporządzenia, można użyć większego kotła do prania albo alembika po zdjęciu hełmu, nad którymi stawia się beczkę drewnianą szczelnie do kotła przystającą jako naczynie do odrażania, dolne dno beczki ma być zastąpione kratą. W górnym dnie znajduje się większy otwór do uchodzenia pary. W otworze tym może być zawieszony termometr, ażeby się według ciepłoty wydobywającej się pary, która około 100° Cels. mieć winna, zapewnić, iż zarazek istotnie zniszczony został.

52. Słomę z łóżka, morską trawę i inne przedmioty małej wartości, należy spalić, zamiast je odrążać, gdyż i tak stałyby się potem nieużytecznymi.

53. Z bielizną, pościelą i ubraniem posługaczy chorych, należy w ten sposób jak z bielizną chorych cholerycznych postępować.

54. Takie przedmioty, których bez znaczniejszego uszkodzenia ani gorącą parą, ani roztworem karbolu albo innymi skutecznymi środkami odrażać niemożna, jako to: wysłania meblowe, kanapy, powozy, które służyły do transportu chorych, mają być przez dłuższy czas, nie używając ich, w ciepłem przewiewnem od deszczu ochronionem miejscu postawione, jeżeliby się nie okazało jako więcej celowi odpowiadające, zdjęcie obicia i poddanie tegoż desinfekcyi i oczyszczeniu.

Podłogi, ściany drewniane i meble drewniane, zanieczyszczone wypróżnieniami, mają być szmatami zmaczanymi w pięcioprocentowym rozczynie karbolowym zmyte. Szmaty po użyciu należy spalić.

55. Pokoje mieszkalne, w których choleryczni leżeli, mają być opróżnione, ściany wapnem wybielone i potem przez kilka dni aż do wyschnięcia wietrzone. W miarę potrzeby należy wysuszanie przyspieszać przez silne ogrzewanie.

56. Wszystkie osoby, które miały styczność z chorymi na cholerę albo z ich rzeczami, mają bezpośrednio potem dokładnie umyć i oczyścić ręce i inne zanieczyszczone części ciała pięcioprocentowym rozczynem karbolu a potem mydłem.

57. Rozczyn karbolowy przepisany do odrażania, ma być sporządzony pod kierunkiem i dozorem lekarza, albo z fabryk pod zaręczeniem żądanego zgęszczenia, albo z apteki sprowadzony; w ostatnim wypadku nie wolno rachować oznaczonej w cenniku leków ceny, która jest tylko dla kwasu karbolowego jako środka leczniczego, lecz ma się aptekarz zwykłą ceną targową zadowolić.

58. Zwłok myć nie wolno, lecz mają być owinięte w prześcieradło namoczone pięcio-procentowym rozczynem karbolu i do trumny włożone.

59. Do odrażania wszystkich dla ogółu dostępnych wychodków, jako też i tych w domach cholerycznych, należy używać surowego kwasu karbolowego. Po każdorazowem wypróżnieniu zbiorników wychodkowym należy je napełnić mięszaniną z jednej części surowego kwasu karbolowego i dziewięciu części wody w ten sposób, aby mniej więcej piąta część pojemności zbiornika tą mieszaniną napełnioną była. W razie braku kwasu karbolowego, można użyć do odrażania wychodków siarkanu żelazawego (Eisenvitriol) lub chlorku manganu, tam gdzie go łatwo można dostać z fabryk wapna do blichowania. Z tych soli tyle należy brać do odrażania wychodków, aby treść dołu kloacznego zawsze kwaśno oddziaływała. Liczy się na dzień i osobę około 25 do 30 gramów. Osobliwszą uwagę oprócz na odrażanie, trzeba zwracać na czystość i wietrzenie wychodków. Wielostronnie używają do spłukiwania wychodków a osobliwie do wypłukania lejka, tak zwanego wiedeńskiego rozczynu, składającego się z 100 gramów surowego kwasu karbolowego i 200 gramów siarkanu żelazawego, rozpuszczonych w dwóch litrach gorącej wody. Trzeba na to zważać, że działanie odrażające soli metalicznych jest nieznaczne, lecz że one skuteczniej jak to jest w stanie uczynić kwas karbolowy, przeszkadzają wydobywaniu się przykrej woni przez połączenie powstających przy gniciu lotnych istot rozkładowych.

60. Ustępy, pissoary można desinfekcyonować przez posypywanie silnym chlorkiem wapna. Równoczesne użycie kwasu karbolowego sprzeciwiałoby się dlatego celowi, że te ciała na siebie chemicznie działają i

wytworzony produkt posiada bardzo przykrą woń, która się przedmiotów uporczywie czepia i nawet nie da się usunąć po najdłuższem wietrzeniu. Odrażanie wychodków i pokoi dla chorych środkami gazowemi przedewszystkiem gazem siarkowym, kadzenie chlorem i w najnowszym czasie zalecone wywiązywanie pary bromowej okazało się niepewnem a po największej części bezskutecznem.

Należy się postarać, aby w każdej epidemią nawiedzonej gminie, potrzebny zapas środków odrażających zawsze był pod ręką.

IV. Składanie sprawozdań epidemicznych. Zwrot kosztów sanitarnych.

61. Peryodyczne raporta i sprawozdanie końcowe należy według istniejących przepisów przedkładać. Szczególną uwagę trzeba poświęcić na wywiady aetiologicznych momentów, i uwzględniać początek, pochód i sposób rozszerzenia się epidemii — niemniej jej zagnieżdżenie się w pewnych miejscowościach, grupach domów, lub pojedynczych domach i okoliczności które przy tem współdziałały.

62. Co do pokrywania kosztów należy się zachowywać wedle istniejących norm.

Koszta powstałe w skutek zarządzonych środków na granicy celem odparcia cholery, jakoteż i koszta wysłania specyalnych lekarzy pomocniczych do biednych gmin, nie posiadających lekarzy, ponosi skarb państwa.

63. Dla bardzo ubogich, na granicy państwa położonych gmin, które nie są w stanie podołać nałożonym na nie ustawą z dnia 30. Kwietnia 1870 Dz. u. p. Nr. 68. obowiązkom w czasie panowania epidemii, ponieważ ich położenie obok granicy nakłada na nich szczególne, częściowo sprawom całego państwa służące wydatki, można przedstawić wniosek o pomoc z funduszów państwowych.

Szpitalom tymczasowym cholerycznym, zawczasu przez gminy wystawionym, może na czas trwania epidemii przyznane być prawo publicznych szpitali.

Doniesienie o wydarzonych przypadkach cholery dnia ....

Kraj

Powiat

Gmina i miejscowość	Mieszkanie, ulica, Nr. domu, piętro	Przybył kiedy? zkąd? krajowiec jest w robocie za granicą gdzie?	Ilość partyi mieszkańców zapowietrzonego domu	chorego					Dzień		z liczby poprzednio wykazanych chorych		U w a g a*)
				imię	stan lub zatrudnienie	płeć		wiek	zachorowania	śmierci	wyzdrowiało	umarło	
						mężka	żeńska						

*) W tej rubryce należy umieścić wskazówki o właściwościach i hygienicznym stanie domu mieszkań wychodków, wody i stosunków w jakich chory z mieszkańcami w miejscu albo po za obrębem się znajdował, a w szczególności czy się stykał z chorymi na cholerę albo z ich rzeczami.